

**CUM
FUNCTIONEAZĂ
FASCISMUL**

Traducere
din engleză de
Constantin Vlad

**POLITICA
LUI „NOI”
ȘI „EI”**

JASON STANLEY

Titlul și subtitlul originale: *HOW FASCISM WORKS*
The Politics of Us and Them
Autor: Jason Stanley

Copyright © 2018 by Jason Stanley

No part of this book may be used or reproduced in any manner for the purpose of training artificial intelligence technologies or systems. This work is reserved from text and data mining (Article 4(3) Directive (EU) 2019/790). This edition published by arrangement with Random House, an imprint and division of Penguin Random House LLC.

Copyright © Publica, 2025 pentru prezenta ediție

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această carte nu poate fi reprodusă sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, scris, foto sau video, exceptând cazul unor scurte citate sau recenzii, fără acordul scris din partea editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Stanley, Jason

Cum funcționează fascismul: politica lui „noi” și „ei” / de Jason Stanley ; trad. din lb. engleză de Constantin Vlad. - București : Publica, 2025

ISBN 978-606-722-729-1

I. Vlad, Constantin (trad.)

321.64

94

EDITORI: Cătălin Muraru, Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV: Adina Vasile

REDACTOR-ŞEF: Ruxandra Tudor

DESIGN COPERTĂ: Alexe Popescu

REDACTOR: Mihaela Dobre

CORECTOR: Paula Rotaru

DTP: Dragoş Tudor

Cuprins

Introducere	9
1. Trecut mitic	19
2. Propagandă	37
3. Antiintelektual	49
4. Irealitate	67
5. Ierarhie	85
6. Victimizare	97
7. Lege și ordine	111
8. Anxietate sexuală	127
9. Sodoma și Gomora	139
10. Arbeit Macht Frei	151
Epilog	177
Mulțumiri	183
Note	187

Introducere

Trăind alături de părinți care au plecat din Europa ca refugiați, am crescut cu povestiri despre eroica națiune care a contribuit la înfrângerea armatelor lui Hitler și la instalarea în Occident a unei ere a democrației liberale fără precedent. În ultimele clipe ale existenței sale, grav bolnav de Parkinson, tatăl meu a insistat să viziteze plajele Normandiei. Sprijinit pe umerii soției sale, mama mea vitregă, el și-a împlinit visul de-o viață de a păși prin locurile în care foarte mulți tineri americani curajoși au murit în lupta contra fascismului. Dar, chiar în timp ce onorau și celebrau această moștenire americană, părinții mei știau foarte bine că eroismul și ideile despre libertate nu au fost niciodată singurele fațete ale societății americane.

Înainte de Al Doilea Război Mondial, Charles Lindbergh a întruchipat eroismul american prin zborurile sale îndrăznețe, între care primul zbor transatlantic solitar, dar și prin adoptarea de noi tehnologii. El s-a folosit de faima și statura sa eroică pentru a obține un rol important în mișcarea America First, care se opunea intrării Statelor Unite în războiul împotriva Germaniei naziste. În 1939, într-un eseu intitulat „Aviation, Geography and Race”, publicat în cea mai americană dintre revistele americane, *Reader's Digest*, Lindbergh a adoptat ceva apropiat de nazism în America:

E timpul să renunțăm la certurile dintre noi și să ne reconstruim fortificațiile albe. Această alianță cu rasele străine nu înseamnă decât moarte pentru noi. E rândul nostru să ne protejăm moștenirea de mongoli, persani și mauri, înainte de a fi înghițiți de un ocean străin nemărginit.¹

De asemenea, 1939 a fost și anul în care tatăl meu, Manfred, pe atunci în vârstă de 6 ani, a fugit din Germania nazistă, plecând din aeroportul Tempelhof din Berlin cu mama lui, Ilse, după ce petrecuseră câteva luni ascunzându-se. A ajuns la New York pe 3 august 1939, vaporul lui trecând pe lângă Statuia Libertății în drumul său către port. Avem un album foto al familiei din anii 1920 și 1930. Ultima pagină are șase fotografii diferite ale Statuiei Libertății intrând progresiv în câmpul vizual.

Mișcarea America First a fost fața publică a sentimentelor profasciste din America acelei perioade.² În anii 1920 și 1930, mulți americani împărtășeau opiniile lui Lindbergh împotriva imigrației, mai ales contra imigranților noneuropeni. Legea Imigrației din 1924 limita strict accesul imigranților în țară și a fost special concepută ca să restricționeze atât imigrația evreilor, cât și pe cea a nonalbilor. În 1939, America primea prin granițele sale atât de puțini refugiați încât e un miracol că tata s-a numărat printre cei admiși.

În 2016, Donald Trump a resuscitat „America First”, devenind unul dintre sloganurile sale, și încă din prima săptămână de la preluarea mandatului, administrația lui a căutat continuu să limiteze imigrația, inclusiv a refugiaților, vizându-i îndeosebi pe cei din țările arabe. Trump a mai promis că va deporta milioanele de muncitori clandestini nonalbi, originari din America Centrală și de Sud, și că va desființa legislația care-i protejează de deportare pe copiii pe care i-au adus cu ei în Statele Unite. În septembrie 2017, Administrația Trump a

limitat la 45 000 numărul refugiaților care să fie primiți în America în 2018, cel mai mic număr de când președinții au început să instituie astfel de limite.

Dacă Trump l-a amintit în mod specific pe Lindbergh cu „America First”, restul campaniei sale a evocat, totodată, un moment istoric vag – „Make America Great Again” (Să facem America măreață din nou). Dar când a fost America măreață, în viziunea campaniei lui Trump? În secolul al XIX-lea, când Statele Unite țineau în robie populația de culoare? În vremea lui Jim Crow, când americanilor negri din Sud li s-a interzis dreptul la vot? Un indiciu despre deceniul cel mai important pentru campania lui Trump apare într-un interviu acordat revistei *Hollywood Reporter* pe 18 noiembrie 2016 de Steve Bannon, pe atunci strategul-șef al președintelui ales. În interviu, acesta a vorbit despre era care urma să vină, spunând că „va fi la fel de palpitant ca în anii 1930”. Pe scurt, era în care America a avut cea mai mare simpatie pentru fascism.

***

În ultimii ani, mai multe țări din întreaga lume au fost cuprinse de un anumit tip de naționalism de extremă dreapta; lista include Rusia, Ungaria, Polonia, India, Turcia și Statele Unite. Generalizarea unui astfel de fenomen este întotdeauna problematică, întrucât contextul fiecărei țări este unic. Însă, în momentul actual, o asemenea generalizare este necesară. Am ales termenul „fascism” pentru a descrie ultranaționalismul de diferite tipuri (etnic, religios, cultural), în care națiunea este reprezentată de un lider autoritar care vorbește în numele ei. După cum declara Donald Trump în discursul său de la Convenția Națională Republicană din iulie 2016: „Eu sunt vocea voastră”.

Preocuparea mea în această carte este *politica* fascistă. Mai exact, mă interesează tacticile fasciste ca mecanism de obținere a puterii. Odată ce aceia care folosesc astfel de tactici ajung la putere, regimurile pe care le instaurează sunt în mare parte determinate de condiții istorice specifice. Ce s-a întâmplat în Germania a fost diferit de ce s-a întâmplat în Italia. Politica fascistă nu duce neapărat la un stat explicit fascist, dar este periculoasă oricum.

Politica fascistă include multe strategii distincte: trecutul legendar, propaganda, antiintellectualismul, irealitatea, ierarhia, victimizarea, legea și ordinea, anxietatea sexuală, apelul la sentimentele tradiționale și o destrămare a bunăstării și unității publice. Deși apărarea anumitor elemente este legitimă și uneori justificată, există momente în istorie când ele se regăsesc într-un singur partid sau mișcare politică. Acestea sunt momente periculoase. În Statele Unite de astăzi, politicienii republicani recurg din ce în ce mai des la astfel de strategii. Tendința lor crescândă de a se angaja în acest tip de politică ar trebui să le dea de gândit conservatorilor onești.

Pericolele politicii fasciste provin din modul particular în care aceasta dezumanizează anumite segmente ale populației. Prin excluderea acestor grupuri, ea limitează capacitatea de empatie a celorlalți cetățeni, ceea ce duce la justificarea tratamentelor inumane, de la reprimarea libertății, încarcerarea în masă și expulzarea până la, în cazuri extreme, exterminarea în masă.

Genocidele și campaniile de epurare etnică sunt precedate în mod obișnuit de tipurile de tactici politice descrise în această carte. În cazul Germaniei naziste, al Rwandei și al Myanmarului contemporan, victimele epurării etnice au fost supuse unor atacuri retorice virulente din partea liderilor și a presei timp de luni sau ani în șir înainte ca regimul să recurgă

la genocid. Având în vedere aceste precedente, ar trebui să-i îngrijoreze pe toți americanii faptul că, în calitate de candidat și de președinte, Donald Trump a insultat public și explicit grupurile de imigranți.

Politica fascistă poate dezumaniza grupurile minoritare chiar și atunci când nu se formează un stat explicit fascist.³ Din anumite puncte de vedere, Myanmar se află în tranziție către democrație. Cu toate acestea, cinci ani de retorică brutală îndreptată împotriva populației musulmane rohingya au dus la unul dintre cele mai grave cazuri de epurare etnică de după Al Doilea Război Mondial.

***

Cel mai grăitor simptom al politicii fasciste este divizarea. Ea urmărește să separe populația în „noi” și „ei”. Multe tipuri de mișcări politice implică o astfel de divizare; spre exemplu, politica comunistă folosește ca armă diviziunile de clasă. Pentru a descrie politica fascistă, trebuie să descriem modul foarte specific în care politica fascistă face distincția între „noi” și „ei”, apelând la diferențe etnice, religioase sau rasiale și folosind această divizare pentru a modela ideologia și, în cele din urmă, politica. Fiecare mecanism al politicii fasciste funcționează pentru a crea sau consolida această distincție.

Politicienii fasciști își justifică ideile prin distrugerea unui sens comun al istoriei, creând un **trecut mitic** pentru a-și susține viziunea asupra prezentului. Ei rescriu înțelegerea comună a realității de către populație, denaturând limbajul idealurilor prin **propagandă** și promovând **antiintellectualismul**, atacând universitățile și sistemele educaționale care ar putea pune în dificultate ideile lor. În cele din urmă, prin aceste tehnici, politica fascistă creează o stare de **irealitate** în

care teoriile conspirației și știrile false înlocuiesc dezbaterea rațională.

Pe măsură ce înțelegerea comună a realității se destramă, politica fascistă face loc credințelor periculoase și false ca să prindă rădăcini. În primul rând, ideologia fascistă caută să naturalizeze diferența de grup, dând astfel aparența unui sprijin natural și științific pentru o **ierarhie** a valorii umane. Când ierarhiile și diviziunile sociale se consolidează, frica înlocuiește înțelegerea dintre grupuri. Orice progres al unui grup minoritar alimentează sentimentul de **victimizare** în rândul populației dominante. Politica **legii și ordinii** are o atractivitate masivă, prezentându-ne pe „noi” ca cetățeni respectuoși ai legii și, în contrast, pe „ei” ca infractori al căror comportament reprezintă o amenințare existențială pentru bărbăția națiunii. **Anxietatea sexuală** este, de asemenea, tipică pentru politica fascistă, deoarece ierarhia patriarhală este amenințată de creșterea egalității de gen.

Pe măsură ce teama față de „ei” crește, „noi” ajungem să reprezentăm tot ceea ce este virtuos. „Noi” trăim în inima rurală, unde valorile și tradițiile pure ale națiunii încă există în mod miraculos, în ciuda amenințării cosmopolitismului din orașele națiunii, alături de hoardele de minorități care trăiesc acolo, încurajate de toleranța liberală. „Noi” suntem muncitori și ne-am câștigat mândria de a fi aici prin luptă și merit. „Ei” sunt leneși, supraviețuind din bunurile pe care le producem, exploatând generozitatea sistemelor noastre de asistență socială sau recurgând la instituții corupte, precum sindicatele, menite să-i separe pe cetățenii cinstiți și harnici de salariile lor. „Noi” suntem cei care fac; „ei” sunt cei care iau.

Mulți oameni nu sunt familiarizați cu structura ideologică a fascismului, cu faptul că fiecare mecanism al politicii fasciste tinde să se bazeze pe altele. Ei nu recunosc

interconectarea sloganurilor politice pe care sunt rugați să le repete. Am scris această carte în speranța de a le oferi cetățenilor instrumentele critice necesare pentru a recunoaște diferența dintre tacticile legitime din politica democratică liberală, pe de o parte, și tacticile perfide ale politicii fasciste, pe de altă parte.

***

În propria istorie, America poate găsi o moștenire a celor mai bune aspecte ale democrației liberale, precum și rădăcinile gândirii fasciste (de fapt, Hitler a fost inspirat de Confederație și de legile Jim Crow). După ororile celui de-Al Doilea Război Mondial, care a determinat un exod masiv al refugiaților din regimurile fasciste, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 a afirmat demnitatea fiecărei ființe umane. Redactarea și adoptarea documentului au fost conduse de fosta primă-doamnă Eleanor Roosevelt, iar după război, documentul a reprezentat idealurile Statelor Unite la fel de mult ca și cele ale noii Organizații a Națiunilor Unite. A fost o declarație îndrăzneță, o reiterare și o extindere puternică a înțelegerii democratice liberale a statutului de persoană, pentru a include literalmente întreaga comunitate mondială. A legat toate națiunile și culturile de un angajament comun de a valoriza egalitatea fiecărei persoane și a rezonat cu aspirațiile a milioane de oameni dintr-o lume distrusă, confruntată cu devastarea colonialismului, genocidului, rasismului, războiului global și, da, a fascismului. După război, Articolul 14 a fost deosebit de incisiv, afirmând solemn dreptul fiecărei persoane de a solicita azil. Chiar dacă declarația încerca să prevină repetarea suferințelor trăite în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, ea recunoștea că anumite categorii de

persoane ar putea fi nevoite să fugă din nou din statele naționale sub stindardul cărora trăiseră odată.

Fascismul de astăzi poate că nu arată exact ca în anii 1930, dar vedem din nou, peste tot, refugiați pe drumuri. În mai multe țări, situația lor dificilă întărește propaganda fascistă potrivit căreia națiunea este asediată, că străinii reprezintă o amenințare și un pericol atât în interiorul, cât și în afara granițelor. Suferința străinilor poate consolida structura fascismului. Dar poate declanșa și empatie, odată ce se schimbă perspectiva.

CUM FUNCȚIONEAZĂ FASCISMUL

1 | Trecut mitic

Antisemiții își bazează „punctul de vedere” pe tradiție. În numele tradiției, al trecutului istoric îndelungat și al legăturilor de sânge cu Pascal și Descartes, evreilor li se spune că nu vor aparține niciodată acestui loc.

— **Frantz Fanon**, *Black Skin, White Masks* (1952)

E firesc să începem această carte acolo unde politica fascistă pretinde invariabil că își găsește originea: în trecut. Politica fascistă invocă un trecut legendar pur, distrus în mod tragic. În funcție de felul în care este definită națiunea, trecutul mitic poate fi pur din punct de vedere religios, rasial, cultural sau toate la un loc. Dar există o structură comună tuturor mitologiilor fasciste. În toate trecuturile mitice fasciste domnește o versiune extremă a familiei patriarhale, chiar și cu doar câteva generații în urmă. Și mai departe în timp, trecutul mitic era o perioadă de glorie a națiunii, cu războaie de cucerire conduse de generali patrioți, cu armate formate din compatrioți, războinici loiali și robuști, ale căror soții rămâneau acasă pentru a crește următoarea generație. În prezent, aceste mituri devin baza identității naționale sub politica fascistă.

În retorica naționaliștilor extremiști, un astfel de trecut glorios a fost pierdut din cauza umilinței provocate de globalism, cosmopolitismul liberal și respectul pentru „valorile universale”, cum ar fi egalitatea. Aceste valori ar fi slăbit națiunea în fața problemelor reale și amenințătoare la adresa existenței

sale. Aceste mituri se bazează, în general, pe fantezii despre o uniformitate inexistentă a trecutului, care supraviețuiește în tradițiile micilor orașe și ale zonelor rurale, relativ nepoluate de decadența liberală a orașelor. Această uniformitate – lingvistică, religioasă, geografică sau etnică – poate fi perfect obișnuită în unele mișcări naționaliste, dar miturile fasciste se disting prin crearea unei istorii naționale glorioase în care membrii națiunii alese au domnit peste alții, rezultatul cuceririlor și al realizărilor civilizaționale. Spre exemplu, în imaginația fascistă, trecutul implică invariabil roluri tradiționale și patriarhale ale genurilor. Trecutul mitic fascist are o structură particulară, care susține ideologia sa autoritară și ierarhică. Faptul că societățile din trecut au fost rareori atât de patriarhale – sau chiar atât de glorioase – precum le prezintă ideologia fascistă nu are nicio relevanță. Această istorie imaginată oferă dovezi care susțin impunerea ierarhiei în prezent și dictează modul în care ar trebui să arate și să se comporte societatea contemporană.

Într-un discurs susținut în 1922 la Congresul Fascist din Napoli, Benito Mussolini declara:

Ne-am creat un mit al nostru. Mitul este o credință, o pasiune. Nu-i necesar ca el să fie o realitate... Mitul nostru este națiunea, mitul nostru este măreția națiunii! Și acestui mit, acestei măreții, pe care vrem să le traducem într-o realitate deplină, îi subordonăm totul.¹

Aici, Mussolini arată clar că trecutul mitic fascist este *intenționat* mitic. Funcția trecutului mitic, în politica fascistă, este de a exploata emoția nostalgiei pentru principiile centrale ale ideologiei fasciste – autoritarism, ierarhie, puritate și luptă.

Prin crearea unui trecut mitic, politica fascistă creează o legătură între nostalgie și materializarea idealurilor fasciste.

Fasciștii germani au apreciat, totodată, în mod clar și explicit acest aspect al utilizării strategice a unui trecut mitologic. Importantul ideolog nazist Alfred Rosenberg, editor al proeminentului ziar nazist *Völkischer Beobachter*, scria în 1924: „Înțelegerea și respectul față de propriul nostru trecut mitologic și față de propria noastră istorie vor constitui cea dintâi condiție pentru ancorarea mai puternică a generației viitoare în solul originar al Europei”.² Trecutul mitic fascist există pentru a ajuta la *schimbarea prezentului*.

***

Familia patriarhală este un ideal pe care politicienii fasciști intenționează să îl creeze în societate – sau să se întoarcă la el, după cum susțin ei. Familia patriarhală este întotdeauna reprezentată ca o parte centrală a tradițiilor națiunii, diminuată, chiar și recent, de apariția liberalismului și a cosmopolitismului. Dar de ce joacă patriarhatul un rol atât de strategic și central în politica fascistă? Într-o societate fascistă, liderul națiunii este analog cu tatăl din familia patriarhală tradițională. Liderul este tatăl națiunii sale, iar forța și puterea sa sunt sursa autorității lui juridice, la fel cum forța și puterea tatălui din familia patriarhală ar trebui să fie sursa autorității sale morale supreme asupra copiilor și soției lui. Liderul își întreține națiunea, la fel cum în familia tradițională tatăl este întreținătorul. Autoritatea tatălui patriarhal derivă din puterea sa, iar puterea este principala valoare autoritară. Reprezentând trecutul națiunii ca fiind unul cu o structură familială patriarhală, politica fascistă leagă nostalgia de o structură organizatorică autoritară ierarhică centrală, una care își găsește cea mai pură reprezentare în aceste norme.

Gregor Strasser a fost șeful propagandei național-socialiste – naziste – a Reichului în anii 1920, înainte ca postul să fie